

ביאור התוס'

יומא דף נ"ב.

ביאור משולב

עם תרשימים מיוחדים להמחשה

בעזרהי"ת יתבאר התוספות ביומא דף נ"ב. ד"ה 'כותל ההיכל',
שבו ביארו רבותינו בעלי התוס' חמש שיטות בענין התאים*.

❦ תחילת לשון תוס' ❦

כֹּתֵל הַהֵיכָל שֵׁשׁ, וְהֵתָא שֵׁשׁ, וְכֹתֵל הֵתָא חֲמִשׁ. וְתִימָה,
וְהִתְיַב הִיְצִיעַ הַתְּחִתּוֹנָה חֲמִשׁ בְּאַמָּה רַחְבָּהּ.²

1א בבית המקדש יש סביב ההיכל שלשים ושמונה חדרים, וכל אחד נקרא בשם 'תא', וגם בשם 'יציע', וגם בשם 'צלע'. תאים אלה בנויים בשלשה קומות סביב ההיכל.

במשנה במידות כתוב: 'כותל ההיכל שש, והתא שש, וכותל התא חמש'. אך בפסוק במלכים כתוב 'היציע התחתונה חמש באמה רחבה'. ומקשה תוס', שבמשנה רואים שרוחב התא שש אמה, אך בפסוק כתוב שרוחב היציע התחתון חמש אמה.

❦ פירוש ראשון ❦

וַיֵּשׁ לְזִמְרָה, דְּהָבָא מִיִּירֵי בְּתָא הָאֲמָצְעִי, דְּכְתִיב וְהִתְיַבּוֹנָה שֵׁשׁ
בְּאַמָּה רַחְבָּהּ פִּי מוֹגְרָעוֹת נָתַן לְבֵית סָבִיב.³

❦ באר ההיכל ❦

א. הערה קמנה: יש לציין שזה התוס' קל מאוד, ועם קצת שימת לב אפשר להבינו בנקל מאוד, ובפרט שהוספנו בס"ד את הביאורים ואת הציורים כאשר תחזינה עיניכם מישרים.
ב. מלכים א' ו'.

ומתרץ תוס', שבמשנה במידות שכתוב 'התא שש', מדובר על התא בקומה האמצעית.

ופירש ר"י דהקא פירושיה דקרא, שעובי פותל ההיכל לא היה שוה בכל מקום, שאם כן היו צריכים לנקב החומה לתחוב בה ראשי הקורות של התא, וזה לא רצו לעשות פן ירקבו. אלא עשו את חומת ההיכל במערב למטה שבעה אמות, והוצרכו לגרוע ממנה אמה, כנגד תקרת התא האמצעי, להניח ראשי הקורות על אותה פניסה. ושוב הוצרכו לגרוע עוד אמה, כנגד תקרת תא השלישי. לפיכך התחתונה חמש באמה רחבה, והתיכונה שש באמה רחבה, והשלישית שבע באמה רחבה.

והיינו דתנן במסכת מדות: 'התחתונה רחבה חמש, והרובד ששה', רובד ששה' היינו התקרה המפסקת בינה לתא התיכונה שעל גבה. 'והאמצעית שש, והרובד שבע'.

וכתוב בפסוק 'כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית', ומפרש ר"י את הפסוק, שמכיוון שלא יכלו לנקב את החומה של כותל ההיכל כדי להכניס בה את ראשי הקורות של גגות התאים, כדי שלא ירקבו, לכן עשו את כותל ההיכל בחלקו התחתון, כנגד התא בקומה התחתונה, בעובי שבע אמות. ואחר כך גרעו מעובי הכותל ועשו שם מבחוץ כמו מדרגה ברוחב אמה, כדי להניח שם את ראשי הקורות לגג של התא התחתון. ונמצא שרוחב הכותל נשאר שש אמה.

באר ההיכל

ג. פרק ד' משנה ד'.

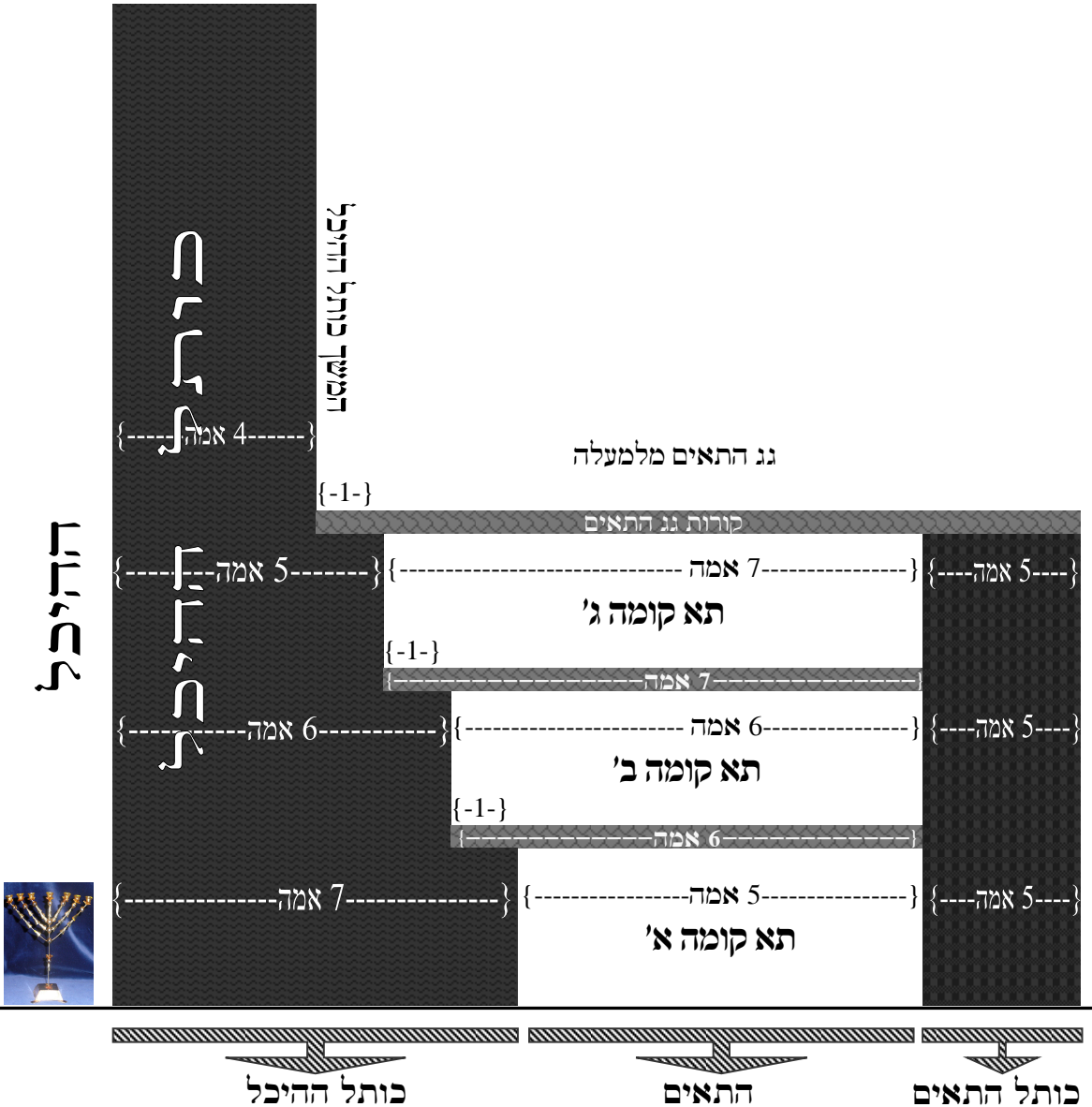
ד. אך המלבי"ם (מלכים א' 11) כתב שהמעם הוא, כי צריך לבנות את הבית מאבנים שלמות, ולכן אסור לנקב את הכתלים. אמנם יתכן לבאר שלשיטת ר"י היו יכולים להניח את ראשי הקורות בין האבנים, בשעת הבניה, ולא צריכים לנקבם. ועל כן הוצרך ר"י לפרש שהמעם שלא יכולים להכניס את ראשי הקורות לתוך החומה, הוא כדי שלא ירקבו. ורש"י (מלכים א' 11) כתב שעשו כן כדי שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית, שקלקול החומה הוא, ואינו דרך נוי.

ושוב גרעו עוד אמה עבור התקרה של התא שמעליו.
וזה פירוש המשנה 'התחתונה חמש', כי רוחב התא התחתון חמש אמה,
ורוחב כותל ההיכל מולו הוא שבע אמה. 'ורובד שש', דהיינו הגג של
התא התחתון ברוחב שש אמה. 'רובד' הוא הגג.
ואחר כך בקומה האמצעית, התא ברוחב שש, וכותל ההיכל מולו ברוחב
שש, והגג ברוחב שבע.
ובקומה השלישית, התא ברוחב שבע, וכותל ההיכל מולו ברוחב חמש.¹
וראה בציור¹.

באר ההיכל

ה. כפירוש זה פירשו רוב המפרשים, רש"י (מלכים א' ו' ו', יחזקאל מא' ו'), הרא"ש (מידות ד' ד'),
הראב"ד (הלכות בית הבחירה ד' ט), התפארת ישראל (מידות ד' ג'), המלבי"ם (מלכים א' ו'), ועוד.
לשיטת הראב"ד והתפארת ישראל והמלבי"ם, התאים לא נבנו על האומם. ורק הקומה השניה
של התאים הוא מול קרקע ההיכל. וזה תירוץ נוסף על הקושיא מדוע מנתה המשנה 'כותל
ההיכל שש והתא שש' שזה בקומה השניה של התאים, מאחר שהקומה הראשונה היה מול
האומם. ורק הקומה השניה שווה לקרקע ההיכל, לכן מונה המשנה מקומה זו, ושם רוחב כותל
ההיכל שש והתא שש וראה ציור שיטה זו להלן.
1. הציור הסבר בעמוד הבא. הציור ללא קנה מידה.

❧ ציור הסבר לפירוש הראשון ❧

❧ משא ומתן בפירוש הראשון ❧

וְהִקְשָׁה ר"י בַּר מְרִדְבִי, אִי לְמַטָּה קָא חָשִׁיב הָכָא, לְשֵׁם לֹא
הִיְתָה הָתָא שֵׁשׁ אֶלְא חֲמִשָּׁ. וְאִי בְּתִיכּוֹנָה קָא חָשִׁיב, מֵאִי
קָאִמַר פּוֹתֵל הַהִיכָל שֵׁשׁ, וְהָא כְּבַר נִגְרַע מִמְּנָה פְּנִינְדָה.

הקשה ריב"ם על פירוש המשנה לפי שיטת ר"י: 'כותל ההיכל שש, והתא שש, וכותל התא חמש', על היכן מדובר. אם מדובר על הקומה התחתונה, הרי שם היה רוחב התא חמש ולא שש. ואם מדובר על הקומה האמצעית, איך אמר שכותל ההיכל שש, הרי כבר נגרע ממנו עבור הגג של הקומה התחתונה.

וּלְפִי מַה שֶׁפִּירְשָׁנוּ נִיחָא, דְּפוֹתֵל הַהִיכָל פְּנִינְדָה תָּא הַתְּחַתּוֹנָה
הָיָה עוֹבֵיָה שְׁבַע, וּבְנִינְדָה הַתִּיכּוֹנָה עוֹבֵיָה שֵׁשׁ, כִּי כְּבַר נִגְרַע
מִמְּנָה אִמְתָּ. וְהָכָא פְּנִינְדָה הַתִּיכּוֹנָה קָא חָשִׁיב, דְּהוּי הָתָם פּוֹתֵל
הַהִיכָל שֵׁשׁ וְהָתָא שֵׁשׁ.

וזה מתורץ לפי מה שפירש ר"י, שכותל ההיכל כנגד הקומה התחתונה עוביה שבע אמות, ולאחר שנגרע ממנה, נעשה כנגד הקומה האמצעית עובי שש. והמשנה מדברת בקומה האמצעית, ושם באמת היה כותל ההיכל שש, והתא שש'.

וְאִם תֵּאֲמַר, וְאִמְאִי לֹא קָא חָשִׁיב לְמַטָּה פּוֹתֵל הַהִיכָל שְׁבַע
וְהָתָא חֲמִשָּׁ, וְאִיִּדִי וְאִיִּדִי חַד שְׁעוֹרָא הוּא.

ואם תקשה מדוע המשנה לא מונה בקומה התחתונה, כותל ההיכל שבע והתא חמש. והרי זה אותו השיעור.

❧ באר ההיכל ❧

ז. תירוץ זה הוא לשיטתו של ר"י. אבל הריב"ם לשיטתו לא יסכים עם תירוץ זה, כי לדעתו מה שכתוב במשנה 'כותל ההיכל שש' הוא בכל הגובה, וכן מה שכתוב במשנה 'כותל התא חמש' הוא בכל הגובה. וצריך להיות כתוב במשנה כל המידות. ועל כן אינו מסכים עם הפירוש של ר"י, ומקשה עליו. ולהלן יבאר ריב"ם את שיטתו, ויפרש את המשנה באופן אחר משיטת ר"י.

יֵשׁ לֹאמֵר, דְּנִיחָא לִיהּ לְמִיחָשֵׁב בְּמָקוֹם שְׁחִיחַ פּוֹתֵל הַהֵיכָל שֵׁשׁ,
כְּמוֹ פּוֹתֵל מְזוֹרְחֵי שְׁל הַיְכָל שְׁחִיחַ כְּמוֹ בֵּן שֵׁשׁ.

על זה מתרין, שנוח יותר למנות במקום שכותל ההיכל שש, שזה בקומה
האמצעית, כי זה כמו הכותל המזרחי של ההיכל שהוא גם כן בעובי שש.

❧ בירוש שני ❧

אי נמי נראה לר"י, שהמגרעות היו בכל הכתלים בכותל
ההיכל ובשלשלת כותלי התא.

וכותל ההיכל היה למטה שש אמות ומחצה, וכותל התא חמש
אמות ומחצה, ובשתייה מגרע חצי אמה מכל כותל כדכתיב
'כי מגרעות נתן לבית סביב, נמצא התא התחתונה חמש על
חמש, והתיכונה שש על שש, והשלישית שבע על שבע.

מפרש ר"י פירוש נוסף, שגרעו מכל ארבעת הכתלים. דהיינו גם בכותל
ההיכל וגם בשלשלת כותלי התא.

וכותל ההיכל למטה היה רחב שש וחצי אמות, וכותל התא שכנגדו חמש
וחצי אמות. ומגרע חצי אמה מכל צד כדי להניח שם את ראשי הקורות
עבור גגות התאים.

נמצא, התא בקומה התחתונה, באורך ורוחב חמש על חמש אמה. והתא
בקומה האמצעית, באורך ורוחב שש על שש אמה. והתא בקומה
העליונה, באורך ורוחב שבע על שבע אמה.

והא דקתני רובד שש ורובד שבע, אומר ר"י דהיינו אורך
המגרעת הראשונה היא שש, והמגרעת השנייה ארבה שבעה,
וקרי להו רובד, לפי שהמגרעת פיעין שורה בולטת. פיעין
ששנינו במסכת תמיד בפרק קמא"ב בית גדול היה ומוקף
רובדים, וקאמר בגמרא רובדים מאי נינהו, גורתא
דאיצטוותא דסלקי בהו לאצטוותא, שהיו עושין פיעין
אצטוותא סטיו לפנים מסטיו מעלותם של אבנים שקורין
דגוריד. ולשון רובד הוא שורה.

❧ באר ההיכל ❧

ופירוש תיבת 'רובד' שכתוב במשנה, אינו הגג, אלא הכוונה על המגרעת עצמה, דהיינו המדרגה שנהיה בכותל.

אורך המגרעת הראשונה עצמה שש אמה, והמגרעת השניה ארכה שבע אמה.

והטעם שנקראת המגרעת בשם 'רובד', משום שהיא כעין שורה בולטת. וכמו שמבואר בגמרא במסכת תמיד שהרובדים שם הם כמו שורות מדרגות.

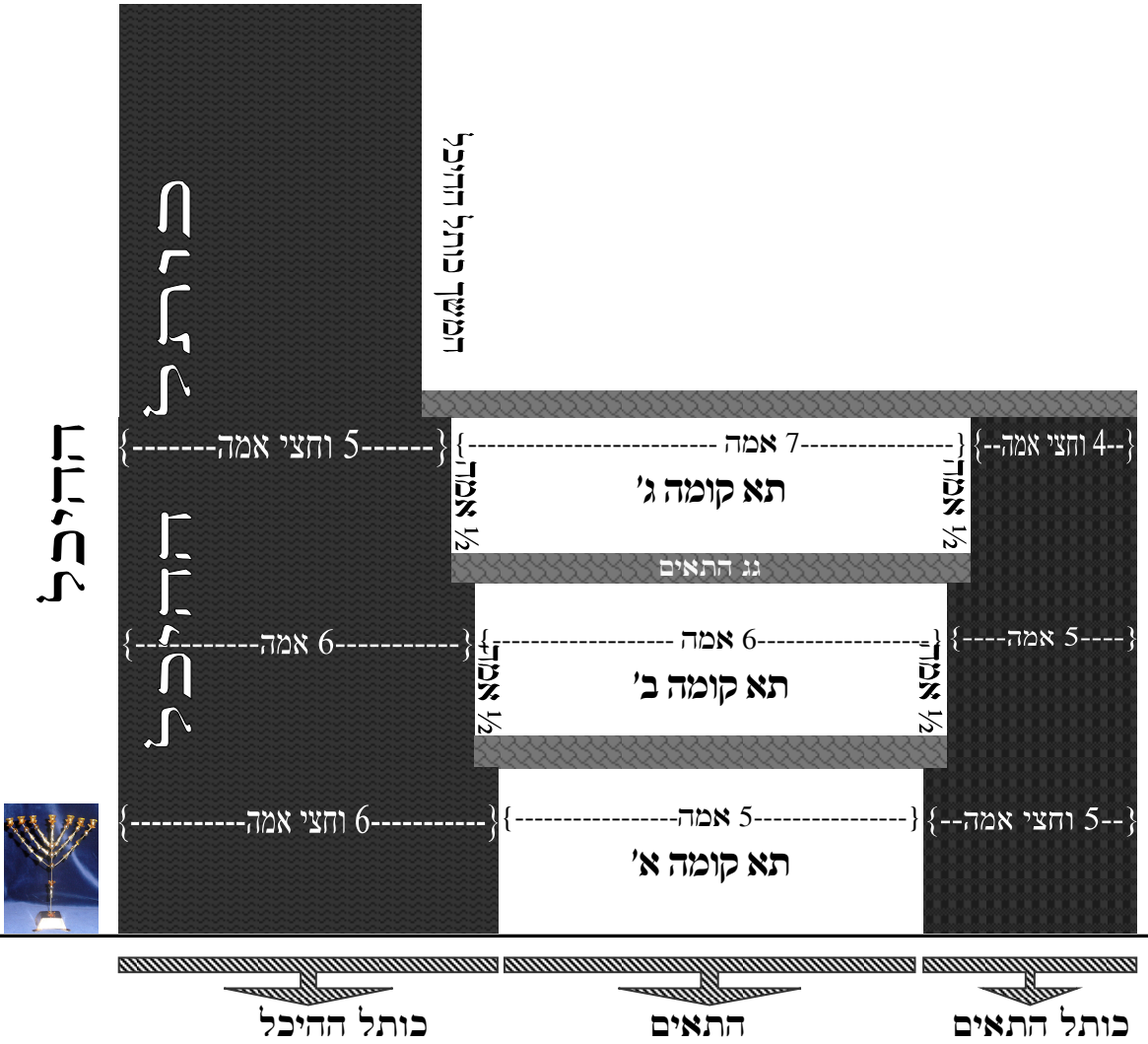
ופירוש תיבת 'רובד' הוא שורה^ט.

באר ההיכל

ט. לפי ביאור זה, יוצא שנקמה המשנה 'כותל ההיכל שש והתא שש' דוקא בקומה האמצעית, מפני ששם האמות שלימות.

וכן לפי ביאור זה, תיבת 'רובד', הוא שורת אבנים, וכמו שכתוב בגמרא במסכת תמיד. וכן לפי זה מובן שלא כתוב במשנה 'והתקרה שש' אלא כתוב 'ורובד שש'.
הציור הסבר בעמ' הבא.

ציור הסבר לפירוש השני

באר ההיכל

י. יש לשים לב, כי המגרעות של חצי אמה הם גם כן בשאר שני הצדדים שלא הצגנו כאן. ויוצא מגרעת של חצי אמה בכל אחד מארבעת הצדדים. הציור ללא קנה מידה.

❁ פירוש שלישי ❁

עוד פירש ר"י, דנראה לו דפותל היכל יש והתא יש, דלמטה לגמרי קא חשיב.

עוד פירש ר"י, שמה שכתוב במשנה 'כותל היכל יש והתא יש', מדובר על הקומה התחתונה של התאים.

ואף על גב דכתיב במשכנה דמלכים 'חמש באמה רחבה'. של מסכת מדות דבית שני היו חלוקין משל שלמה, כמו שהיו חלוקין במשכנה דיחזקאל דלעתיד. דכתיב ביחזקאל^א בַּתְּרֵיֶשׁ הַיֵּכָל וּבֵית קִדְשֵׁי הַקִּדְשִׁים כְּתִיב וְרַחֵב הַצֵּלַע אַרְבַּע אַמּוֹת, וְצֵלַע חֵינּוֹ תָא, כְּדָאֲמַר פֶּרֶק הַמּוֹכֵר הַבַּיִת^ב, וְכֵתִיב נָמוּ הָתָם^ג וְהַצֵּלְעוֹת צֵלַע אֶל צֵלַע שְׁלֹשִׁים וְשֹׁלֶשׁ פְּעָמִים, אֲלֵמָּא דְלֹא הָווּ בְּהַיֵּכָל אֲלָא ל"ג תְּאִיב, וּבְמַסְכַּת מִדּוֹת^ד תִּנּוּן ל"ח תְּאִיב הָיוּ שָׁם ט"ו בְּצַפּוֹן וְט"ו בְּדָרוֹם וְשִׁמְנָה בְּמַעְרָב.

ואף על גב שבמלכים כתוב על הקומה התחתונה 'חמש באמה רחבה', זה מדובר על בית המקדש הראשון, ששם היה כך. אבל המשנה במסכת מידות מדברת על בית המקדש השני, ושם היה הקומה התחתונה שש^ה.

❁ באר ההיכל ❁

יא. יחזקאל מ"א.

יב. בבא בתרא ס"א.

יג. יחזקאל שם.

יד. ד'ג'.

טו. ולכאורה צריך לבאר שהקומה השניה של התאים רחבה שבע, והקומה השלישית רחבה שמונה. ומה שהביאה המשנה את הפסוק 'התחתונה חמש והתיכונה שש וכו'' ממלכים, זהו רק כדי שגלמד משם גם לכאן לבית המקדש השני שגם כאן יש מגרעות, וכל תא יותר רחב מהתא שתחתיו. אבל עצם מידות התאים הם שונים ממה שהיו בבית ראשון. ובוה יתורין מדוע הובא במשנה פסוק זה.

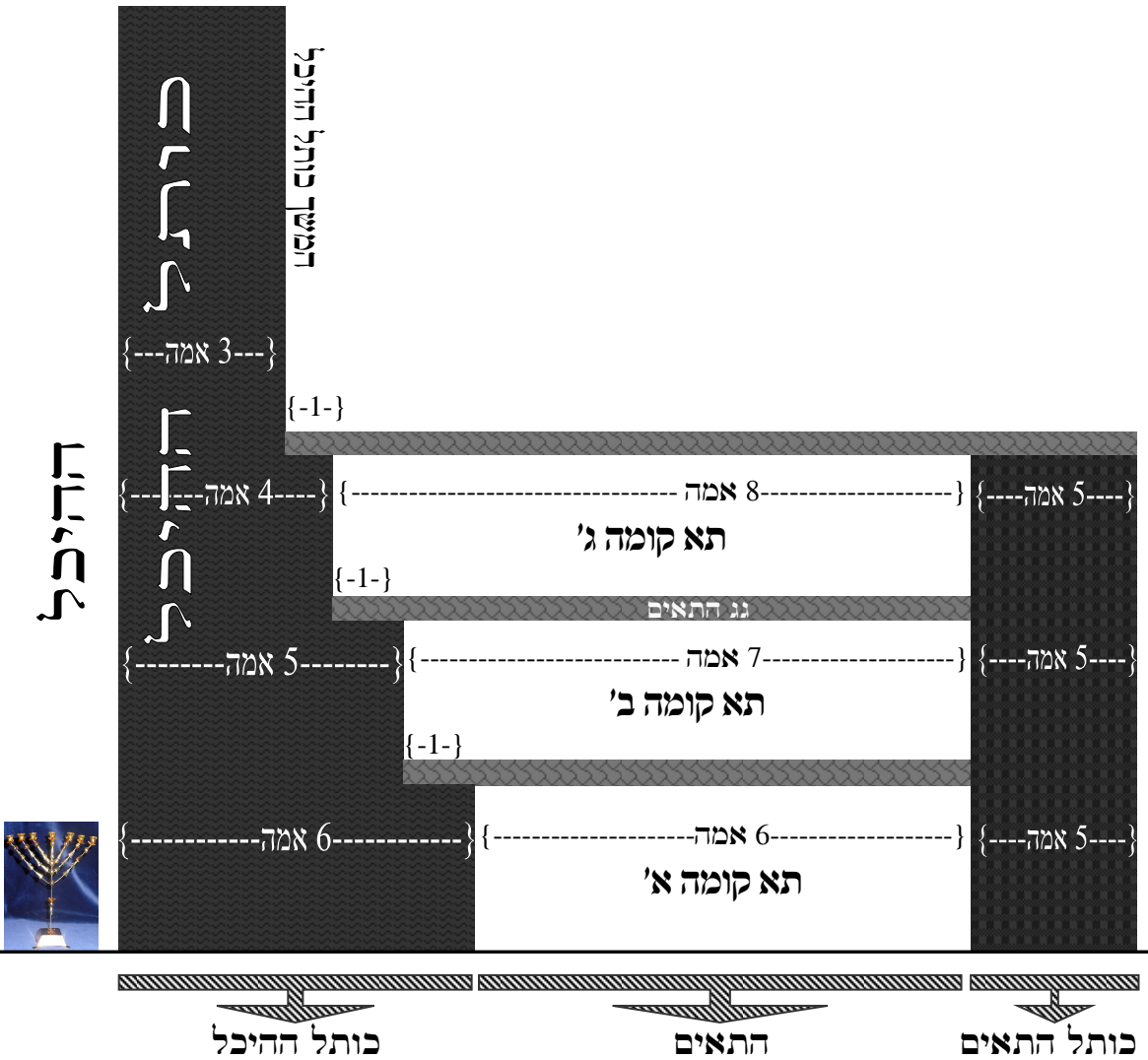
וכמו שיש שינויים בית בית המקדש הראשון לשני, כך יש גם שינויים לבית המקדש השלישי המבואר ביחזקאל.

ביחזקאל לאחר שביאר את ההיכל וקודש הקדשים ביאר את התאים, הנקראים שם בשם 'צלע', ומבואר שם שבבית המקדש השלישי יהיו שלשים ושלש תאים. ובמסכת מידות מבואר שבבית המקדש השני היו שלשים ושמונה תאים. ומכאן ראייה שכמו שיש שינויים בין בית שני לשלישי, כך יש שינויים בין בית בית שני לראשון^{טז}.

באר ההיכל

אמנם אולי אפשר לבאר שבבית שני היה כל הכותל בכל גבהו ברוחב שש, והתאים בכל הקומות רחבם שש. אך על זה יוקשה מדוע הובא במשנה המדובר על בית שני את הענין הזה. ועוד קושיות. על כן יותר נראה לפרש כמו שביארנו, וכזה יובן. טז. הציור הסבר בעמ' הבא.

ציור הסבר לפירוש השלישי

באר ההיכל

י. הציור הוא על פי הפירוש הראשון של תוס' כאן, אבל זה יתכן גם כן לפי הפירוש השני. האורך של התא בקומה ג', אינו כתוב במפורש בתוס', אולם כך זה יוצא. הציור ללא קנה מידה.

❧ פירוש רביעי ❧

**וְהָרַב יִצְחָק בְּרַ מְרֻדְכִי פִירֵשׁ, דְּלֹא בְּחִיכָל חָיו הַמְּגַרְעוֹת, אֶלֶּא
בְּתֵא חָיו.**

והריב"ם פירש, שהמגרעות לא היו בכותל החיכל, אלא המגרעות היו בכותל התא.

וכאשר עשו מגרעת בצד הפנימי של כותל התא, כדי להניח שם את ראשי הקורות עבור התקרה, הרחיבו את הקיר כלפי חוץ בעוד אמה.

ובכך נשלם מה שכתוב במשנה 'כותל התא חמש', שכותל התא חמש אמות כנגד כל שלשת הקומות של התאים. כי גם אחרי שגורעים אמה מכותל התא מבפנים, מרחיבים כנגד זה אמה מבחוץ.

וכן גם מה שכתוב במשנה 'כותל החיכל שש', הכוונה לכל גובה הכותל, כי שם לא היו כלל מגרעות.

**וְהָא דִּתְנֵן 'רֹבֵד שֵׁשׁ', חֵינֵנו שׁוֹרֵת אֲבָנִים עֲלִיוֹנִים שֶׁל כּוֹתֵל
הַיְצִיעַ הַתְּחַתּוֹנָה, שֶׁעֲלֶיהָ מוֹנְחִים רְאֵשֵׁי הַקּוֹרוֹת.**

ומה שכתוב במשנה 'רובד שש', אין הכוונה לגג התאים, אלא הכוונה לשורת האבנים העליונה של כותל התא התחתון. שעל שורה זו מונחים ראשי הקורות של התקרה.

כותל התאים בקומה השניה בולט אמה אחת כלפי חוץ, ובליטה זו שכלפי חוץ, אינה רק בקומה השניה, אלא היא מתחילה כבר בשורת האבנים העליונה של התא בקומה התחתונה. יוצא ששורה זו רחבה שש אמות. ועל שורה זו נאמר במשנה 'רובד שש'^ט.

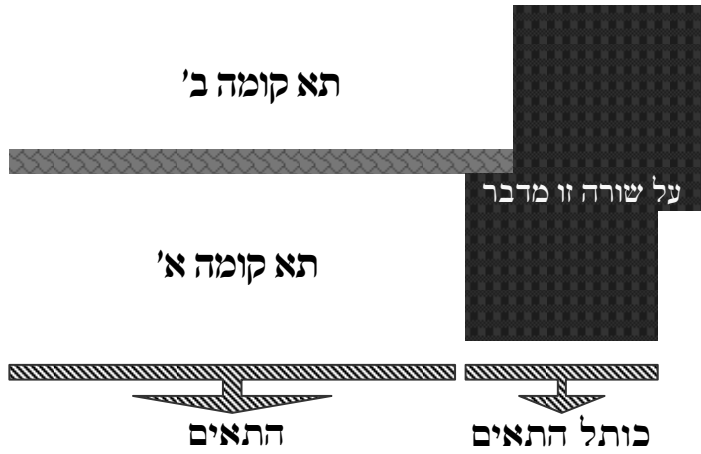
ושורה זו, היא שורת אבנים ממש.

על מקום זה מדבר ריב"ם^ט:

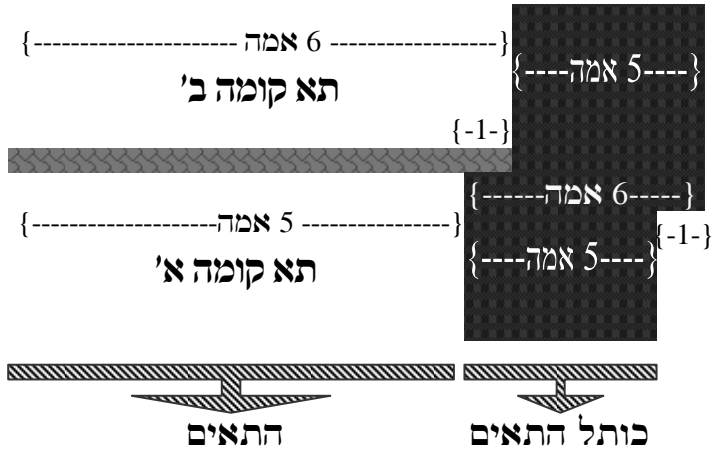
❧ באר החיכל ❧

יה. כן נלע"ד פשוט בדברי ריב"ם.

יט. הציור בעמוד הבא.

והנה מקום זה עם מידותיו:

וּכְשֶׁהִיָּתָה אֹתָהּ שׁוֹרֶה רְחֹבָה שֵׁשׁ, נִמְצְאָת שְׁהִיָּתָה בּוֹלְטָת
אֲמָה, שְׁעוֹבֵי בּוֹתֵל הַתָּא לֹא הָיָה אֶלָּא חֲמִשׁ אַמּוֹת, וְלִכְךָ
בּוֹלְטָת אֲמָה מִבַּחֲוִין, לְפִי שְׁחִיו צְרִיכִין לְכַנּוֹם אֲמָה מִקּוֹם

הַנְּחַת הַקּוֹרוֹת 'לְבַלְתִּי אַחֲזוּ בְּקִירוֹת הַבַּיִת'.

וְנִמְצָא דְעֵבְשׁוּ נְמִי פְּשָׁהִיו פּוֹנְסִין אִמָּה, הִיָּתָה הַחֹמָה מְפֹל
מְקוֹם עֲדִיין עוֹבֵי חֶמֶשׁ אַמוֹת, לְפִי שְׁבִמְקוֹם אִמָּה הַבְּנִיסָה
נִתְּוֶסְפָּה אִמָּה מִבְּחוּץ.

עובי כותל התא הוא חמש אמות.

כותל התא שמול הקומה השניה בולט לחוץ אמה אחת. וזה מפני
שגורעים מבפנים אמה כדי להניח את הגג עבור התא התחתון, ולכן
צריך בקומה השניה להרחיב את הכותל מבחוץ באמה, כדי שישאר
הכותל ברוחב חמש אמות.²

והבליטה לחוץ מתחילה כבר בשורת האבנים העליונה של כותל התא
בקומה התחתונה, ולכן שורה זו בלבד רחבה שש אמות. ועליה נאמר
'רובד שש'כא.

הטעם שצריך לגרוע ולהפחית אמה מבפנים כדי להניח שם את ראשי
הקורות של התקרה, הוא מפני שכתוב בפסוק 'לבלתי אחוז בקירות
הבית', דהיינו שלא יאחזו הגגות בתוך קירות הבית על ידי חורים
בקירות, ולכן צריך לגרוע מהכותל ולעשות כעין מדרגות, כדי שיוכלו
להניח שם את ראשי הקורות של הגג.²²

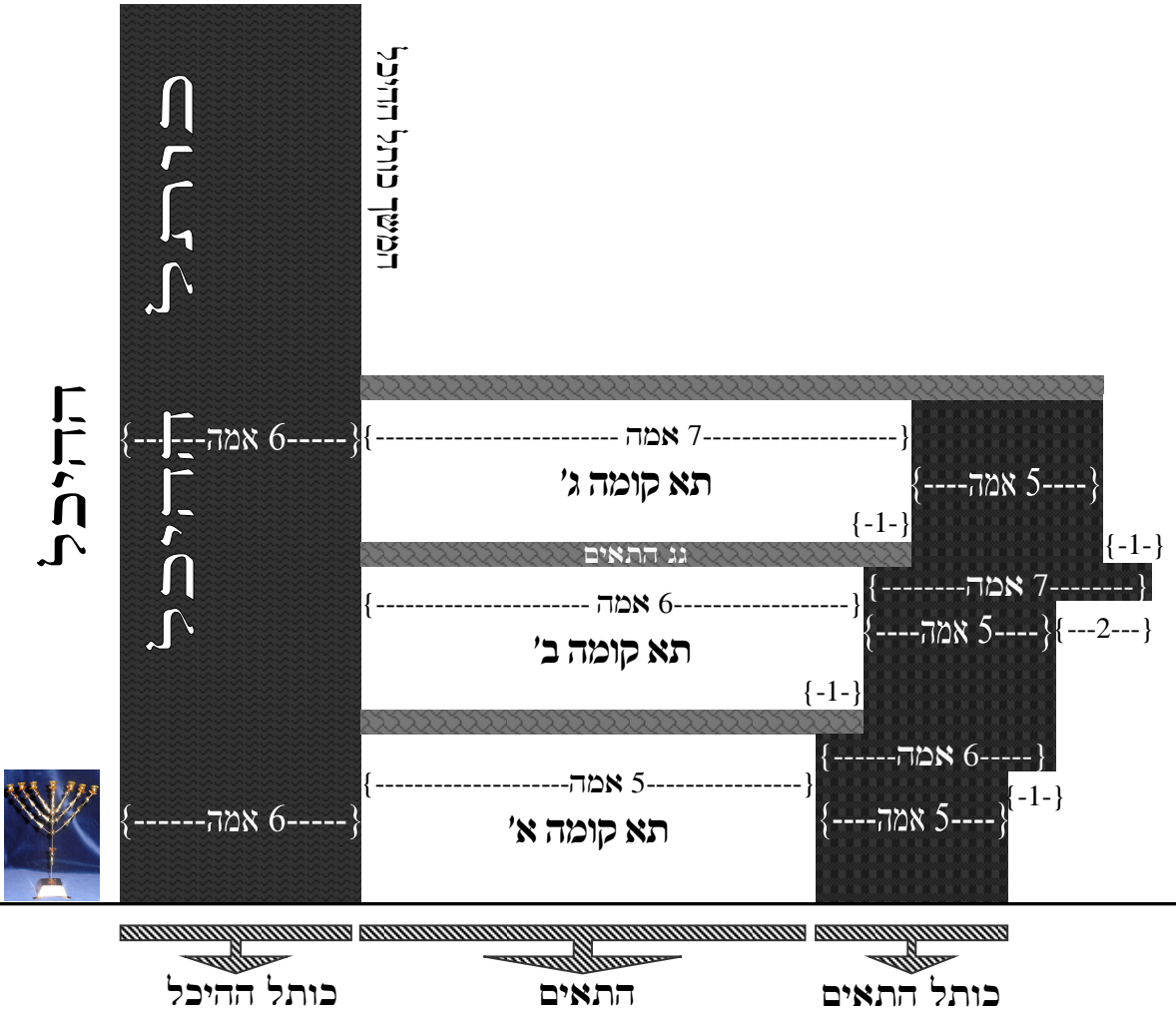
❧ באר ההיכל ❧

כ. ובודאי זהו מסוד ה' ליראיו שהכותל הזה צריך להיות דווקא בעובי חמש אמות. וכן כתוב
בפסוק 'הכל בכתב מיד ה'' (דברי הימים א' כח יט). ובגמרא (חולין פנ:) איתא שבבית המקדש
אסור לשנות אפילו בדבר הכי קטן.

כא. כן נלע"ד פשוט ההבנה בדברי ריב"ם.

כב. בענין 'רובד שבע': ריב"ם אמר ש'רובד' הוא שורת האבנים העליונה של התא התחתון. ועל
פי זה צריך לבאר גם כאן, ש'רובד שבע' מדובר על שורת האבנים העליונה של התא האמצעי.
והנה, בעת שמניחים את התקרה לקומה השניה, צריך גם בזה לגרוע אמה מהכותל, ולהרחיב
כנגדו מבחוץ. והנה גילה לנו ר"י בהמשך דברי התוס' שלשיטת ריב"ם צריך כאן להרחיב
מבחוץ שני אמות, כדי שיהיה 'רובד שבע'. ונלע"ד, דהיינו ששורת האבנים העליונה של הקומה
האמצעית תהיה בסך הכל ברוחב שבע אמות, לאחר הבליטה לחוץ שתי אמות.
ונלע"ד לבאר שלשיטת ריב"ם, כותל התא של קומה העליונה, הוא רק בעובי חמש אמות,
ככתוב במשנה 'כותל התא חמש', ועל כן חוזר לבלוט לחוץ רק אמה אחת.

❧ ציור הסבר לפירוש הרביעי: ❧

❧ באר ההיכל ❧

ויוצא שרק שורת האבנים העליונה של כּוּתֵל הַתַּאִים האמצעי, רק הוא ברוחב שבע אמות, כי הוא בולט לחוץ שתי אמות. אבל מעליו, הכּוּתֵל של הַתַּאִים העליון בולט לחוץ רק אמה אחת. ובאופן זה יתישב ביאור המשנה באופן נפלא: כּוּתֵל הַיְחֵל בכל גבהו הוא שש אמה, כּוּתֵל הַתַּאִים בכל אחד משלשת קומותיו חמש אמה. ויש רק שני שורות אבנים ממש, שאחת מהן באורך שש אמה (רובד שש), ואחת באורך שבע אמה (רובד שבע). וראה בציור. כּג. הציור אינו לפי קנה מידה.

❧ משיא ומתן בפירוש הרביעי ❧

וְלֹא נִהְיָא לְרַ"י, דְּלָמָּה הָיוּ מוֹסִיפִין אִמָּה. אִי מַחֲמַת חוּזָק
הַחוּמָּה כִּדִּי שְׁתֵּיחָא בְּכָל מְקוֹם לְכָל הַפְּחוֹת חָמֵשׁ, אֲדַרְבָּה אוֹתָהּ
תּוֹסֶפֶת הִיא גְרָעוֹן, שְׁחִיחַ בְּנֵין הַעֲלִיּוֹן בּוֹלֵט אִמָּה הוּיָן לְתַחֲתוֹן
וּמְכַבֵּיד עָלָיו.

מקשה ר"י על ריב"ם ארבע קושיות.

א. למה מוסיפים אמה מבחוץ.

אם מוסיפים את האמה מבחוץ כדי לחזק את החומה, כדי שתהיה עובי
החומה בכל מקום לכל הפחות חמש אמה, ותהיה עבה וחזקה. הרי
אדרבא התוספת הזו של האמה מבחוץ היא חיסרון, כי זה בולט אמה
החוצה מהחלק התחתון, וזה מכביד על הכותל^כ.

וְעוֹד קָשָׁה, הִתִּינַח רוּבֵד יֵשׁ, אֲבָל רוּבֵד שְׁבַע לָמָּה. וּבְשִׁחְיָה
רוּבֵד שְׁלֹמֶעֱלָה שְׁבַע נִמְצָא שְׁחִיחַ בּוֹלֵט הוּיָן לְחוּמָּה שְׁתֵּי
אֲמוֹת, שְׁעוּבֵי חַוּמָּה חָמֵשׁ, וּמָה הָיוּ צָרִיכִין לְבְלִיטַת שְׁתֵּי
אֲמוֹת, וְהֵלֵא לֹא הָיוּ בּוֹנִסִין בִּיְצִיעַ הַשְּׁלִישִׁית אֵלֶּא אִמָּה, שְׁחִיחַ
שְׁבַע אֲמוֹת רְחֻבָּהּ, אִמָּה אַחַת יוֹתֵר מִן הַתִּיכּוֹנָה.

ב. גם אם נתרץ את הקושיה הראשונה, אבל ישאר לנו קושיא על רובד
שבע.

❧ באר ההיכל ❧

כד. באימה וביראה, ברתת ובזיע, ננסה לתרץ את הקושיות שהקשה ר"י על ריב"ם. אוחילה לאל
אחלה פניו, אשאלה ממנו מענה לשון. לאדם מערכי לב, ומה מענה לשון. ויהי רצון מלפני אבינו
שבשמים שיתקבלו הדברים לרצון לפניו.

על הקושיא הראשונה, נראה לתרץ, שזה מסוד ה' ליראיו שהכותל הזה צריך להיות דווקא
בעובי חמש אמות. ואע"פ שאין מבינים הטעם לזה, בודאי יש בזה סוד מסודות התורה הקדושה
שצריך להיות דוקא כך. וכתוב בפסוק 'הכל בכתב מיד ה'' (דברי הימים א' כח יט). ובגמרא (חולין
פג:) איתא שבבית המקדש אסור לשנות אפילו בדבר הכי קטן.

דהיינו, כאשר נמשיך ונגיע לגג של הקומה השניה של התאים, ונגרע שם אמה כדי להניח את ראשי הקורות עבור הגג של הקומה השניה. כעת, הכותל של התא בקומה השלישית יצטרך לבלוט החוצה שני אמות, ולא מספיק רק אמה אחת שבולטת החוצה, כי צריך שיהיה רובד שבע, ולכן יצטרך לבלוט לחוץ שתי אמות.

וכמו שלאחר הגרעון הראשון בולט הכותל של התא בקומה השניה אמה אחת החוצה, ועל ידי זה נעשה רובד שש, כך גם עכשיו לאחר הגרעון השני נצטרך שיבלוט החוצה, אבל כאן נצטרך שיבלוט החוצה שתי אמות כדי שיהיה רובד שבע.

ועל זה יש קושיא, בשביל מה צריך שיבלוט לחוץ שתי אמות. הלא מבפנים הגרעון הוא רק אמה אחת, ולכן צריך לבלוט לחוץ רק אמה אחת, ומדוע בולט לחוץ שתי אמות עבור רובד שבע?

באר ההיכל

מה ריב"ם הניח יסוד, שמידות הכתלים הכתובות במשנה, הם כך בכל הגובה. ולכן ביאר 'כותל ההיכל שש', הכוונה בכל גובה הכותל, ואין בו מגרעות כלל. וביאר 'כותל התא חמש', שגם אחרי שנגרע והופחת מהכותל, עדיין נשאר כותל התא בעובי חמש אמות, בכל גבהו, מפני שבולט החוצה אמה.

לפי דברי ריב"ם, צריך לבאר שגם כותל התא שבקומה השלישית, גם הוא בולט לחוץ רק אמה אחת, במקום מה שנגרע ממנו מבפנים אמה אחת, וכך יהיה 'כותל התא חמש'. אך אם יבלוט החוצה שתי אמות יהיה כותל התא שש אמה. ולכן צריך לומר כמו שנתבאר, שגם בקומה השלישית בולט לחוץ רק אמה אחת ובוזה יהיה כותל התא חמש.

לגבי רובד שבע: הנה ריב"ם אמר שרובד שש בקומה הראשונה, הוא שורת האבנים העליונה של כותל התא התחתון.

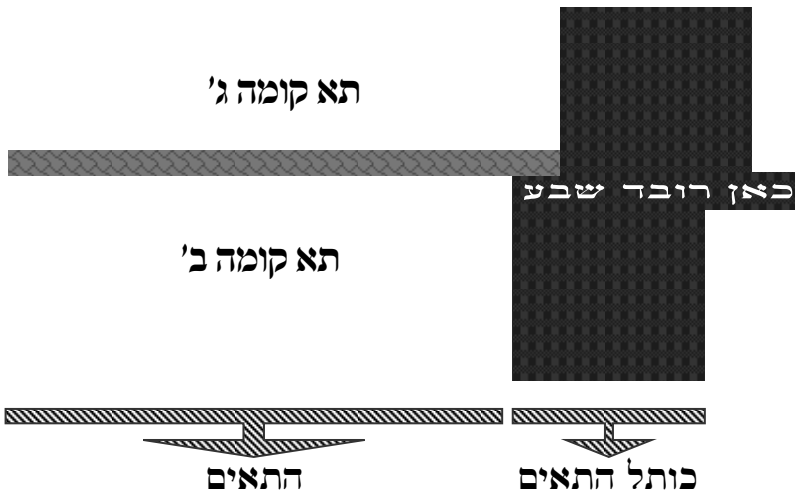
ולפי זה, צריך לבאר גם כאן ברובד שבע, שהוא שורת האבנים העליונה, של כותל התא האמצעי.

וכאן גילה לנו ר"י, שלשיטת ריב"ם בולט החוצה שתי אמות. דהיינו ששורת האבנים הזו, היא בולטת שתי אמות לצד חוץ כדי שיהיה רובד שבע.

אמנם לשיטת ריב"ם צריך לומר, שרק שורת האבנים הזו בלבד בולטת לחוץ שתי אמות, כדי שיהיה רובד שבע. אבל אחר כך בהמשך הכותל כלפי מעלה, הוא בולט רק אמה אחת ולא יותר, כדי שישאר עובי הכותל חמש אמה.

כזה:

באר ההיכל

והנה מקום זה עם מידותיו:

באר ההיכל

בין והתבונן לעיל, בציוור הכולל של התאים לשיטת ריב"ם, ויובן. ועל מה שהקשה ר"י גם כאן מדוע צריך לזה, נראה לתרין כדלעיל, שזה מסוד ה' ליראיו שהכותל הזה צריך להיות דווקא בעובי חמש אמות. ואע"פ שאין מבינים הטעם לזה, בודאי יש בזה סוד מסודות התורה הקדושה שצריך להיות דוקא כך. וכתוב בפסוק 'הכל בכתב מיד ה' (דברי הימים א' כח יט). ובגמרא (חולין פג:) איתא שבבית המקדש אסור לשנות אפילו בדבר הכי קטן.

עוד אפשר לתרין מדוע צריך את בלימת שני האמות של רובד שבע: מאחר שעובי כותל התא בקומה השלישית הוא חמש אמה, ושני אמות ממנו הם באויר. אמה אחת של הבליטה שלו, ואמה אחת של הבליטה של הקומה מתחתיו. ולכן צריך כאן שיהיה לו סמך וסעד לחזקו. מחוץ לכותל התאים יש את המסיבה, שרחבו שלש אמות, ואח"כ יש את כותל המסיבה שרחבו חמש אמות.

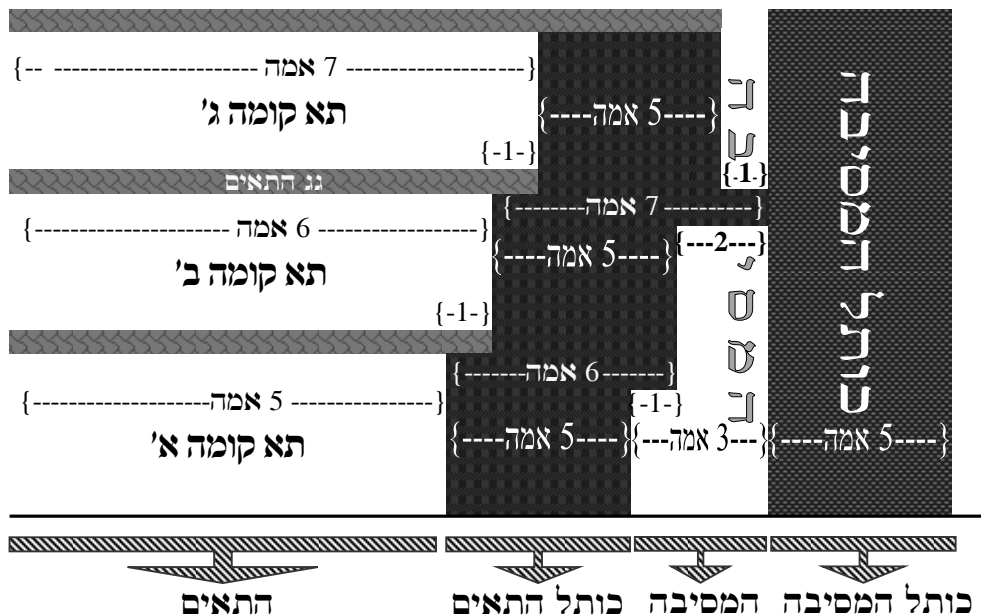
וכעת, כותל התא כנגד הקומה השניה בולט לחוץ אמה, אל תוך המסיבה. וכנגד הקומה השלישית בולט שוב עוד אמה, אל תוך המסיבה. ולפני הקומה השלישית יש את 'רובד שבע', שהוא אבנים בולטות עוד אמה נוספת, ובזאת משלים את רוחב המסיבה. וכך הרובד שבע נסמך על כותל המסיבה, וכותל התא שמעל הרובד שבע נסמך על הרובד שבע, ובוה הוא חזק מאד ולא יפול ולא ימוט.

ובזה יתורין גם מדוע צריך לבלוט הרובד שבע יותר מהשאר. וגם יתורין קושית ר"י הראשונה שלכאורה התוספת מבחוץ מכבידה על הבנין, אמנם על ידי הרובד שבע, נסמך כותל התא על כותל המסיבה ומחוזק.

בצד השני [–דרום], יש גם כן רווח שלש אמה וכותל כמו בצד צפון, אלא שנקרא 'בית הורדת המים'. אך בצד מערב אין את זה. ואולי שם לא היו צריכים לזה, מכיוון שאין הכותל כל כך ארוך כמו בצפון ודרום. אכן ודאי עשו את התאים והרובדים כמו בצפון ודרום, כדי שלא לשנות, ובפרט שבודאי יש סודות נוראים בכל פרט ופרט מהבנין. ו'הכל בכתב וכו'' (דברי הימים א' כח יט).

והרי הציוור של כותל התא עם כותל המסיבה שלצידו, ונסמך עליו.

באר ההיכל

שאלה בענין המסיבה לשיטת ריב"ם: הנה במשנה במסכת מידות (ד ה) מבואר שבמסיבה עולים לגנות התאים. ולפי המפרשים שפירשו שיש במסיבה כעין כבש משופע לכל אורך המסיבה, וכך עולים לגנות התאים, יוקשה שהרובד שבע מפריע לעלות. ואפשר לתרץ שאולי יש באמצע הרובד שבע' חור, כדי שיוכלו לעבור שם כאשר עולים במסיבה. ולפי המפרשים שפירשו שבמסיבה יש מדרגות בעיגול המסובבות סביב עמוד, גם לפי פירוש זה נראה שיש חור באמצע הרובד שבע' כדי לעבור שם כשעולים במדרגות. ויש שפירשו שמסיבה זו שליד התאים הוא דבר אחד, והמסיבה שממנה עולים לגנות התאים (מידות ד ה) היא מסיבה אחרת, שעולים בה לגנות התאים במדרגות בעיגול המסובבות סביב עמוד, ואינה המסיבה שליד התאים. ונמצאת במקום אחר [וכונן ה'מרכבת המשנה' פירש כן בדעת הרמב"ם, ולדעתו מסיבה זו נמצאת בצד מזרח, בתוך האולם]. ולפי פירוש זה אין כאן קושיא כלל.

יש לציין שלדברי ריב"ם יתיישבו המשניות כפתור ופרה. והכל כתוב במשנה, אין שום מידה שלא כתובה במשנה. 'כותל ההיכל שש' הוא בכל גובה הכותל, וכמו שנתבאר. 'כותל התא חמש' הוא בכל הקומות, שבכל מקום הוא ברוחב חמש, וכמו שנתבאר. 'רובד שש' ו'רובד שבע', הם בבלימות לחוץ, כמו שנתבאר. ומה שכתוב במשנה 'התחתונה חמש, והאמצעית שש, והעליונה שבע', מידות אלו הם רק בתאים עצמם, שרק התאים עצמם הם מתרחבים בכל קומה.

ועוד, לפי דבריו היו נזקבין כותלי ההיכל, ויותר היה נכון לנקוב כותלי התא.

ג. קושיא שלישית. צד אחד של הגג של התא מונח על המגרעת שעשו בכותל התא. ויוצא שכדי שיאחו הצד השני של הגג, מנקבים חורים בכותל ההיכל. אך, היה יותר נכון לנקב את כותלי התא, ולא את כותלי ההיכל.

באר ההיכל

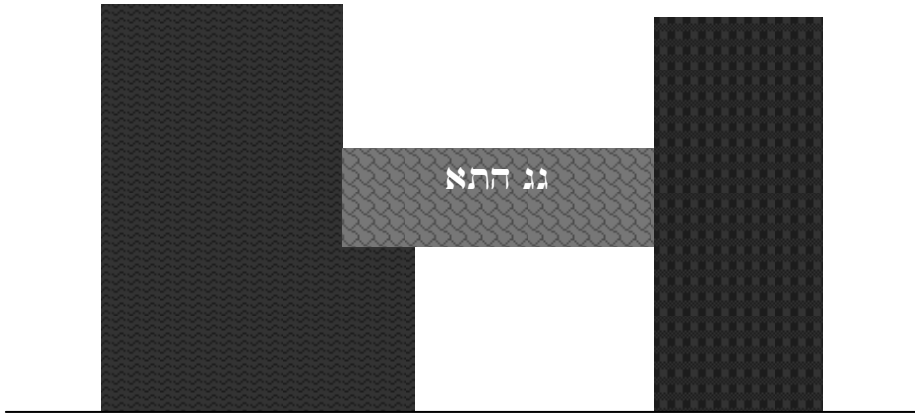
אבל לשיטת ר"י [בפירושו הראשון] יש עוד מידות שלא כתובות במשנה, שהם המידות של כותל ההיכל שלמטה הוא ברוחב שבע, וכנגד התא האמצעי שש, וכנגד התא העליון חמש ונלכאורה למעלה מהתא העליון ארבע, כי לכאורה יש שם מגרעת נוספת עבור גג התא העליון. אך לשיטת ריב"ם כל המידות כתובות במשנה, ורק התאים עצמם הם התחתונה חמש והאמצעית שש והעליונה שבע. ובכתלים אין שינוי בעובי, כי כותל ההיכל עביו שש בכל הגובה, וגם כותל התא עביו נשאר חמש לכל הגובה. והבליטות גם הם כתובות במשנה, 'רובד שש' ו'רובד שבע'.

כאמור, לשיטת ריב"ם, הבליטה לחוץ מתחילה בחלק העליון של כותל התא התחתון. יתכן הטעם לזה, שזה לחיזוק הכותל, שמתחיל כבר שם הבליטה לחוץ, ותומך את המשך הכותל שמעליו בקומה השניה ובוזה יתכן לתרץ תירוץ נוסף על קושיית ר"י.

כו. אפשר לתרץ על זה כפי שתירצנו על שיטת רש"י. דאין צורך לנקוב כותל ההיכל מפני שהיות שצד אחד נסמך על המגרעת בכותל התא, אם כן הצד השני נאחו בלא שיהיה צורך למגרעת, אלא נאחו קורות התקרה ע"י לחץ. ויוסבר, דהנה כבר הארכנו במ"א דבפשטות גג התאים עבה אמה אחת, מכמה טעמים וראיות. ואם כן כאשר מניחים קורה עבה מאוד (אמה שלימה) על המגרעת מצד אחד, ומהצד השני יש כותל, אי אפשר שיפול זה הקורה ואפילו אם ילכו עליה אנשים (אם כי, אם יניחו על זה משא כבד מאוד מאוד, אולי יכול לישבר, אבל לא ליפול. וגם זה רחוק מאוד, כי אף קורות שהרבה פחות עבים מזה יכולים לשאת עליהם משאות כבדים מאוד, וק"ו קורות עבים כל כך).

ויובן ע"פ הציור:

באר ההיכל

מכיוון שהנג תקוע טוב ומדויק מאוד, לא יוכל ליפול מהצד השני. וכן לא יוכל להעקם לצד השני כי הלהיץ של הכותל מכנגד אינו נותן לו.

יתכן שלר"י היה קשה קושיא זו, כי יתכן שסובר שאין התקרה בעובי אמה, וממילא חזרה הקושיא למקומה. אמנם לפי ריב"ם יתכן שסובר שאכן עובי התקרה הוא אמה, וכפי שהארכנו בזה לעיל בכמה ראיות, וממילא לפי ריב"ם מתורץ הקושיא.

אמנם לשיטת ר"י עצמו, בפירושו הראשון, המגרעות הם בכותל ההיכל. וא"כ מובן מכאן שלדעת ר"י עצמו בפירושו הראשון, כן עשו נקבים בכותל התא. ולכאורה לשיטת ר"י יוקשה שהרי בנו באבנים שלימות, ואסור לנקב בהם. ויש לתרץ שבפסוקים כתוב שגם בבית ראשון (מלכים א' ו' ז יב) וגם בבית שני (עזרא ו' ד), בנו את הכתלים באופן זה: שלש שורות אבנים ומעליהם שורה אחת עץ, ושוב, שלש שורות אבנים ומעליהם שורה אחת עץ, כך לכל גובה הכתלים, כדי לחזק את הבנין. ולפי זה אפשר לתרץ שעשו את החורים בעץ ולא באבנים.

ואמנם בכותל ההיכל לא רצו לעשות חורים אפילו בעץ, מהטעם שחששו לריקבון, אם עושים חורים וכו'. אבל בכותל התא לא חששו כל כך, ושם עשו חורים בחלק העץ שבו. אמנם לשיטת הרד"ק והמלבי"ם (מלכים א' ו' ז) שהטעם שעשו את המגרעות, הוא מפני שנבנה באבנים שלימות, ולשיטתם הרי היו יכולים לנקב בחלק העץ. יש לתרץ, שלא היו כל כך מכוונים שורות העץ כנגד גנות התאים, ואם היו עושים את החורים היה יוצא בתוך האבנים. על כן הוצרכו לעשות מגרעות, כדי שלא לפגום באבנים.

ולשיטת רש"י (מלכים א' ו' ז) הטעם שעשו את המגרעות הוא, כדי שלא לעשות נקבים בקירות הבית, שקלקול החומה הוא ואינו דרך נוי. לא קשה כלום.

דלשיטת רש"י לא רצו לנקב כלל בחומה, גם לא בעץ, מפני שזהו קלקול החומה, ואינו דרך נוי. ולנבי הצד השני לא אמר רש"י איך היה נאחו. ולכאורה גם בצד השני שהוא כותל התא שייך קלקול החומה ואינו דרך נוי. ועל כן צריך לבאר כפי שביארנו לדעת ריב"ם, שהתקרה עבה

וְעוֹד, דְּלִישָׁנָא דְקָרָא פִּי מְגַרְעוֹת נָתַן לְבֵית, מְשַׁמַּע הַיְכָל, וְלֹא תָאִים דְּלֹא אִיקְרוּ בֵּית.

ד. קושיא רביעית. בפסוק כתוב 'כי מגרעות נתן לבית'. משמע מהפסוק שהמגרעות צריכות להיות בכותל ההיכל שהוא הבית. ולא בכותל התא, כי התא לא נקרא בית^כ.

מִיָּהוּ, הָא לֹא קָשְׁיָא, דְּמַצִּינוּ לְמִימְרָא, מְגַרְעוֹת נָתַן לְדַבְרָא^{כח} שְׁהִיָּה לְבֵית סְבִיב, דְּהֵיִינוּ לְבוֹתְלֵי הַתָּאִים.

תירוץ על הקושיא הרביעית: אפשר לפרש את הפסוק, שעשו את המגרעות לא בבית עצמו ממש, אלא בדבר שהיה מסביב לבית, שהוא כותל התא^{כט}.

באר ההיכל

אמה ונאחז ע"י לחץ. ואין שום נקב בכתלים. ובוה יתיישב הכל על מקומו, ולא יקשה כלום. כז. את קושיא זו מתרץ ר"י עצמו, בהמשך דבריו, מיד בסמוך. כח. כך הגירסא בדפוסים ישנים (כגון, דפוס ונציה שנת ה'ר"פ, דפוס ונציה שנת ה'ש"ח, דפוס בזל שנת ה'ש"מ).

מספר 'צורת הבית' מוכח שגירסא זו היתה לפני המחבר רבינו התוספות יום טוב, וכך פירש. אמנם לפנינו בדפוס וילנא הגירסא 'לדביר'.

כט. כך נתפרש תירוץ זה של התוס', בספר צורת הבית לתוספות יום טוב. בענין ישוב הגירסא 'לדביר': נראה שפירוש תיבת 'דביר' כאן, הוא מחיצה. כפי שפירש רש"י והמלבי"ם (מלכים א' ו' טז) ש'דביר' הוא מחיצה (שם מדובר על המחיצה המפסקת בין ההיכל לקודש הקדשים). ומדברי המלבי"ם משמע שפירוש תיבת 'דביר' הוא 'מחיצה'. ולפי זה מבאר תוס', שאפשר לבאר את הפסוק, שהמגרעות הם במחיצה הנקראת 'דביר', אשר מחוץ לבית מסביבו.

❧ פירוש חמישי ❧

וְאֲנִי שָׁמַעְתִּי בְּשֵׁם רַבִּינוּ יִצְחָק הַבַּחּוּר, שֶׁלֹּא הָיָה בְּכוֹתֵל
הַהֵיכָל לֹא מִגְרָעוֹת וְלֹא כְּנִיסָה וְלֹא בְּלִיטָה. וְרֹאשֵׁי הַקּוֹרוֹת הָיוּ
מוֹנְחִין מִכוֹתֵל תָּא לְכוֹתֵל תָּא שְׁכַנְגְדוּ, וּבְמָקוֹם הַנְּחַת הַקּוֹרוֹת
הָיָה כְּנִיסָה בְּכוֹתֵל הַתָּא חָצִי אִמָּה מִזָּה וְחָצִי אִמָּה מִזָּה.

שיטת רבינו יצחק הבחור: בכותל ההיכל ובכותל התא שכנגדו, לא היו
מגרעות, ולא כניסה ולא בליטה.

המגרעות הם בכתלי התא הקטנים שכרוחב התאים, בין תא לתא.
והקורות מונחים ברוחב, וראשי הקורות מונחים על המגרעות שבכתלים
הקטנים. ובמקום שמניחים את ראשי הקורות, יש מגרעת בכתלי התא,
חצי אמה מגרעת בכותל התא הקטן מצד אחד, וחצי אמה בכותל התא
הקטן שכנגדו בצד השני.

וְכָל הַתָּאִים הָיוּ שְׂוִים מִמְזָרְחָ לְמַעְרָב שֵׁשׁ אַמּוֹת, בֵּין
הַתְּחַתּוֹנָה, [בֵּין] הַתִּיכּוֹנָה, בֵּין הַשְּׁלִישִׁית. וְכוֹתֵל הַתָּא חָמֵשׁ.
אַבְל מִצְפוֹן לְדָרוֹם הַתְּחַתּוֹנָה חָמֵשׁ, וְהַתִּיכּוֹנָה שֵׁשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁית
שֶׁבַע.

ממזרח למערב כותל ההיכל שש, והתא שש, וכותל התא חמש, בין
בקומה התחתונה, בין בקומה האמצעית ובין בקומה העליונה.
אבל מצפון לדרום, יש שינויים בין הקומות, ושם התחתונה חמש,
והאמצעית שש, והעליונה שבע.

וְהַשְּׁתָּא נִיחָא פּוֹתֵל הַהֵיכָל שֵׁשׁ, וְהַתָּא שֵׁשׁ, וְכוֹתֵל הַתָּא
[חָמֵשׁ], דִּבִּין הַתְּחַתּוֹנָה בֵּין הַתִּיכּוֹנָה בֵּין הַשְּׁלִישִׁית הָיוּ שֵׁשׁ
מִמְזָרְחָ לְמַעְרָב. וְכוֹתֵל הַהֵיכָל שֵׁשׁ, וְכוֹתֵל הַתָּא חָמֵשׁ, בֵּין
לְמַטָּה בֵּין לְמַעְלָה.

ובזה יתישבו כל דברי המשנה. שמה שכתוב במשנה 'כותל ההיכל שש,
והתא שש, וכותל התא חמש', הוא כפשוטו, שבכל שלשת הקומות כך
הוא המידה, גם למטה וגם למעלה.

המגרעות הם רק ברוחב, בכתלי התאים הקטנים שבין תא לתא, ועל זה נאמר 'היציע התחתונה חמש באמה רחבה, והתיכונה שש באמה רחבה, והשלישית שבע באמה רחבה'.

'רובד שש' ו'רובד שבע' הכתובים במשנה, הם התקרה של התאים ל"א.

באר ההיכל

ל. בענין עובי הכתלים הקטנים שבין כל תא ותא לשיטת רבינו יצחק הבחור: לכאורה מידת העובי של כתלי התאים האלה הוא חשבון פשוט של כל אורך התאים הכולל, ומתחלק, למשל בצד מערב, שלש תאים, כל תא בקומה למטה לוקח חמש אמות, והמותר מתחלק לשני כתלים שבאמצע.

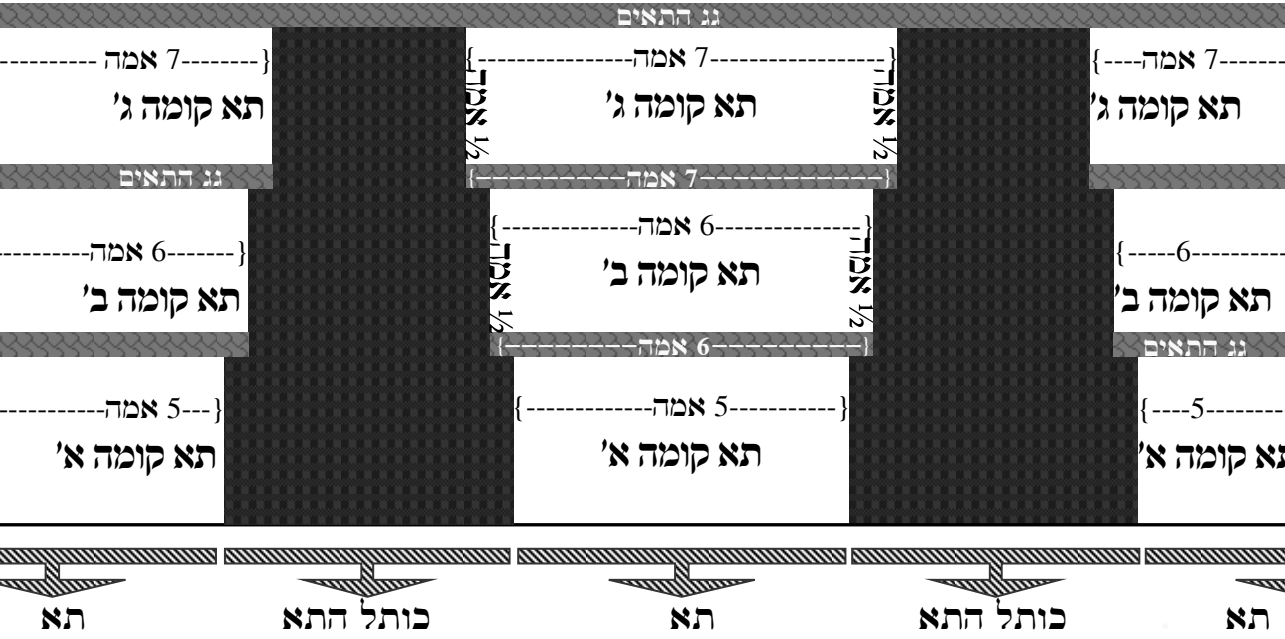
וזה לשון החנוכת הבית (הובא בעזרת כהנים במידות ד ד) על פירוש זה של רבינו יצחק הבחור כאן: ושיעור עובי כתלי התאים לא נתפרש, אלא שיעורן כשיעור ריוח הנשאר מן החמשה תאים ממזרח למערב ונחלקים כדי תפיסת כל הריוח הפנוי מן התאים, עד כאן לדעת רבי יצחק הבחור.

ל"א. מהרש"א.

הציור הסבר בעמוד הבא.

ציור הסבר לפירוש החמישיילב

נג התאים מלמעלה

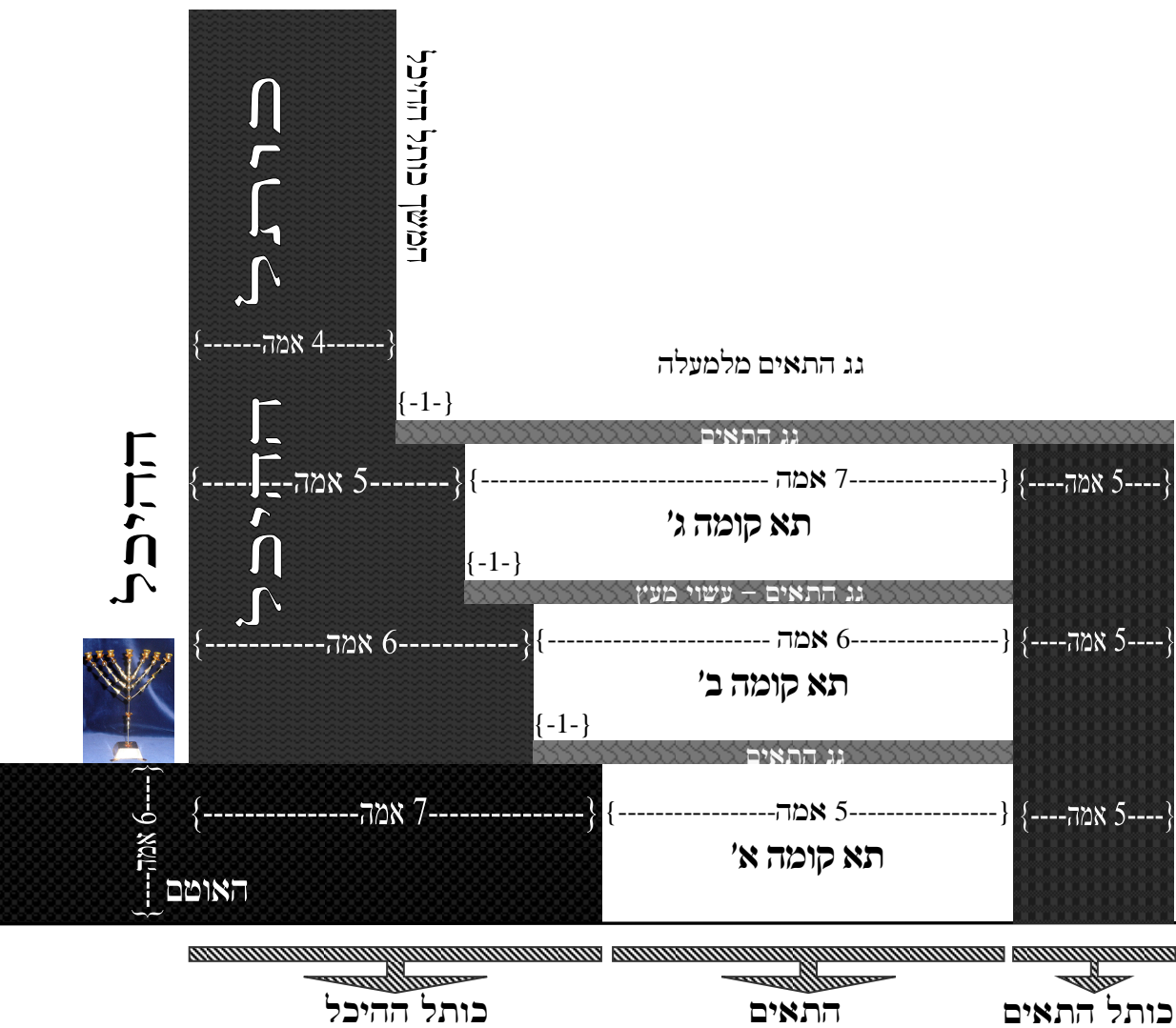

באר ההיכל

לב. יש לשים לב כי לפי פירוש זה המגרעות הם רק בשני הצדדים של התא, ולא בכותל ההיכל, ולא בכותל התא שמול כותל ההיכל. הציור אינו לפי קנה מידה.

❧ ציור מבנה התאים ❧

❧ לשיטה שהאוטם מול הקומה הראשונה של התאים ליג ❧

❧ באר ההיכל ❧

לג. ביאור כל זה באופן נפלא מאוד, בתפארת ישראל.
הציור אינו לפי קנה מידה.

❖ היכל עולמים ❖

א. להלן מאמר ביאור על התוס' ביומא (נב.) ד"ה כותל ההיכל, עם ביאור כל חמשת השיטות בתוס' על התאים. חלקו מהספר הנפלא מכון שבתך, וחלקו ערכנו בס"ד.

חמש שיטות רבותינו בעלי התוס' בצורת התאים

הקדמה כללית בענין התאים

הנה ההיכל של בית המקדש היה מוקף משלשת צדדיו, שהם צפון ודרום ומערב בתאים, דהיינו חדרים חדרים קטנים זה לצד זה, ובשלש קומות זה על גב זה. אשר כתלם האחד הוא כותל ההיכל בעצמו, והשאר בנוי סביב ההיכל.

ותאים אלו היו הן במקדש דשלמה ומתוארים הם במלכים (א' ו) ושם הם נקראים בפסוק בשם 'יציעים', ושם מתוארת הן מידתם והן צורת בנינם. ובבית שני היו ג"כ אותם תאים, ועליהם כבר בא תיאור מפורט יותר על מספרם מידתם וצורת בנינם במסכת מידות פרק ד'. ובבית שלישי יהיו ג"כ במהרה בימינו תאים אלו שעליהם ניבא יחזקאל ונקבם בשם 'צלע', על שם שהם בצד ההיכל, אלא ששונים הם במספרם מהתאים שבבית שני, שבשני היו ל"ח תאים כמפורש בלשון המשנה במידות פ"ד מ"ג, ואילו בבית השלישי שיבנה במהרה יהיו רק ל"ג תאים כמפורש ביחזקאל (מא ו).

והנה כדי לעמוד כמה שיותר על דיוקן של צורת התאים ומידתן אנו צריכים לדייק בלשון המקוצרת של הפסוק במלכים ובלשון המשנה במידות, ועל פי זה לפענח את כל התמונה. וכיון שיש דברים סותרים ביניהם, נחלקו הראשונים ביישוב הדברים. וממילא נובעים מתוך כך מחלוקות במידת התאים ובצורתם. במאמר זה בעזרה"ת נבאר בס"ד את שיטות הראשונים הן בפירוש לשון הפסוקים והמשניות והן במסקנא היוצאת מכך, והן את הרווח והנקודה המרכזית של כל מהלך ושיטה שעל פיה נגררים כל שאר הפרטים.

שיטות רבותינו בעלי התוס' מובאים בארוכה ביומא נ"ב. בתוס' ד"ה 'כותל', אלא שנצרכים הקדמות ופירושים להבנת דבריהם הקדושים ונשתדל לעשות זאת במאמר שלפנינו.

❖ הַיִּכּל עוֹלָמִים ❖

שִׁיטַת רש"י בּמַלְכִים, וְהַר"י בְּתוּס' יוּמָא נ"ב. וּבב"ב ס"א.

א. שִׁנּוּי הַרוּחַב שֶׁל הַיִּצִיעִים בְּשֶׁלֶשׁ קוּמוֹתֵיהֶם

הֵנָּה בּמַלְכִים (א' ו) כְּתוּב 'הַיִּצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה חֲמֵשׁ בְּאַמָּה רַחְבָּה, וְהַתִּיכּוֹנָה שֶׁשׁ בְּאַמָּה רַחְבָּה, וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בְּאַמָּה רַחְבָּה, כִּי מִגְרָעוֹת נִתֵּן לְבֵית סָבִיב חוּצָה לְבֵלְתֵי אַחוּז בְּקִירוֹת הַבַּיִת'. וּמִפֶּרֶשׁ רש"י שֶׁם ע"פ הַמִּשְׁנָה בְּמַסְכַּת מִידוֹת (ד ג) שֶׁהִיוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֵה תַּאִים, בְּאוֹפֵן שֶׁל ט"ו בְּצַפּוֹן וְט"ו בְּדָרוֹם וְח' בְּמַעֲרֵב, וְהִיוּ בְּנוֹיִים שֶׁלֶשׁ קוּמוֹת בְּאוֹפֵן שֶׁבְּצַפּוֹן וּבְדָרוֹם הִיוּ חֲמֵשֶׁה תַּאִים לְאוֹרֵךְ הַיִּכּל מִבְּחוּץ לּוֹ, וְכֵן בְּקוּמָה הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית הִיוּ חֲמֵשֶׁה תַּאִים עַל גְּבֵי הַתַּאִים הַתַּחְתּוֹנִים. נִמְצָא הִיוּ יַחֲדָיו ט"ו תַּאִים בְּצַפּוֹן וְט"ו בְּדָרוֹם. וְאֵילּוּ בְּמַעֲרֵב הִיוּ שְׁלֹשֶׁה תַּאִים בְּשְׁנֵי הַקּוּמוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת. וְאֵילּוּ בְּקוּמָה הָעֲלִיוֹנָה הִיוּ רַק שְׁנֵי תַּאִים. אֲלֵא שֶׁהִיוּ אֲרוּכִים יוֹתֵר לְמַלְאֹת אֶת הַכוֹתֵל הַמַּעֲרָבִי, כְּמִפּוֹרֵשׁ כֹּל זֶה בְּמִשְׁנָה שֶׁם. אוֹלַם הַבְּדֵל אֶחָד הִיָּה בֵּין הַתַּאִים הַתַּחְתּוֹנִים לְהַאֲמָצְעִים וְהָעֲלִיוֹנִים. שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים הִיוּ חֲמֵשׁ אֲמוֹת בְּרַחְבָּם וְהַאֲמָצְעִים שֶׁשׁ וְהָעֲלִיוֹנִים שֶׁבַע.

וְזֶה כּוֹוֹנַת הַכְּתוּב בּמַלְכִים שֶׁהַיִּצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה חֲמֵשׁ בְּאַמָּה רַחְבָּה, וְהַתִּיכּוֹנָה שֶׁשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁית הֵיינו הָעֲלִיוֹנָה שֶׁבַע בְּאַמָּה.

ב. הַשִּׁנּוּי בְּעוֹבֵי כּוֹתֵל הַיִּכּל בְּשֶׁלֶשֶׁת הַשּׁוֹרוֹת שְׁמוֹל הַתַּאִים

וְהַשִּׁנּוּי בְּרוּחַב הַיִּצִיעִים הַנִּקְרָאִים 'תַּאִים', נִבַּע מִכֶּךָ שְׁכוֹתֵל הַיִּכּל שֶׁהִיָּה לְמִטָּה רַחֵב שֶׁבַע אֲמוֹת, מוֹל הַתַּאִים הַתַּחְתּוֹנִים. הַקְּטִיִן אֶת עֵבִיו בְּאַמָּה, מוֹל הַתַּאִים הַאֲמָצְעִים וְהִיָּה רַחֵב שֶׁם רַק שֶׁשׁ אֲמוֹת. וְשׁוֹב הַקְּטִיִן אֶת עֵבִיו לְחֲמֵשׁ אֲמוֹת מוֹל הַתַּאִים הָעֲלִיוֹנִים שֶׁבְּקוּמָה הַשְּׁלִישִׁית. וְסִיבַת הַדְּבָר שְׁכוֹתֵל הַיִּכּל נִגְרַע מִעֵבִיו הוּא, כְּדִי שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לַעֲשׂוֹת חוֹרִים בְּתוֹךְ קִירוֹת הַיִּכּל כְּדִי לְהַכְנִיס אֶת הַקּוֹרוֹת, אֲלֵא שֶׁאֵת קוֹרוֹת גְּגוֹת הַתַּאִים יִנְיָחוּ עַל הָאֲמָה שֶׁנִּכְנַסְתָּ וְנִגְרַעַת מִעוֹבֵי כּוֹתֵל הַיִּכּל מִבְּלֵי צוֹרֵךְ לְנִקּוֹב בְּכוֹתֵל עֲצָמוֹ.

ג. פִּירוּשׁ עֲנִין הַמְּגִרָעוֹת שֶׁסָּבִיב לְבֵית

וְזֶה פִּירוּשׁ הַכְּתוּב בּמַלְכִים. 'הַיִּצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה חֲמֵשׁ בְּאַמָּה רַחְבָּה, וְהַתִּיכּוֹנָה שֶׁשׁ בְּאַמָּה רַחְבָּה, וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בְּאַמָּה רַחְבָּה, כִּי מִגְרָעוֹת נִתֵּן לְבֵית סָבִיב חוּצָה לְבֵלְתֵי אַחוּז בְּקִירוֹת הַבַּיִת', וְהֵיינו שְׁכוֹתֵל הַיִּכּל נִגְרַע וְנִכְנַס אֲמָה, וְאַח"כּ שׁוֹב פַּעַם נִגְרַע וְנִכְנַס אֲמָה, בְּשִׁבְלֵי שֶׁהַקּוֹרוֹת

❖ היכל עולמים ❖

האוחזים את התאים לא יאחזו וינעצו בתוך קירות הבית, אלא ינוחו על גבי מקום האמה שנגרעה מעובי כותל ההיכל.

ד. רובד שש ורובד שבע

וזה גם כוונת המשנה במידות (ד ד) 'התחתונה חמש, ורובד שש, והאמצעית שש ורובד שבע, והעליונה שבע, שנאמר היציע התחתונה וכו'.' ש'התחתונה חמש', היינו רוחב התא התחתון הינו חמש אמות, וה'רובד' היינו הקורות שעל גביו שהם תקרת התא התחתון ורצפת התא האמצעי, הינם שש אמות, כי יש אמה נוספת שנגרעת מעובי כותל ההיכל כעת מול התא האמצעי.

ה. ישוב סתירת המשניות בשיעור עובי כותל ההיכל

אלא שעדיין יקשה מ"ש במשנה במידות (ד ז) ששם מונה המשנה את מידות ההיכל מהמזרח למערב, ושם כתוב שכותל ההיכל שש, והתא שש, וכותל התא חמש. ולכאורה כותל ההיכל למטה הוא שבע אמות ואח"כ נגרע לשש ולחמש. ומדוע נקטה המשנה שעביו שש אמות, ומתריך על זה התוס' ביומא נ"ב. ד"ה כותל, שהמשנה אכן מונה את עובי כותל ההיכל שמול התא האמצעי. משום שכיוון שעובי הכותל המזרחי של ההיכל ששם לא היו כלל וכלל תאים היה שש אמות לכן נוח לנקוט את העובי של השש אמות גם בכותל המערבי של ההיכל, אף שבמערבי זה רק מול התא האמצעי, כדי שלא לחלק בין הכתלים.

והיינו שיטת רש"י במלכים, ושיטת הר"י בתוס' ביומא נ"ב. ובב"ב ס"א.

שיטת האי נמי נראה לר"י המובא בתוס' יומא נ"ב.

א. המגרעות נגרעו מכל הרוחות

אבל הר"י פירש עוד פירוש בתוס' שם, משום שני דוחקים שיש בפירוש הנ"ל. והם: א. שמ"ש המשנה ש'כותל ההיכל שש' זה נכון רק מול התא האמצעי. ב. הלשון 'רובד', שפירשנו שזה על התקרה של התחתונה שהיא רצפת העליונה קצת דחוק, והיינו טעמא

❖ היכל עולמים ❖

משום שבלשון המשנה ביומא 'על רובד הרביעי שבהיכל' שם הכוונה בתיבת רובד מלשון שורה ולא תקרה.

ולכן מפרש ה'אי נמי נראה לר"י' פירוש חדש והוא, שהמגרעות היינו מה שנקטן העובי ונגרע ממידתו לא היה רק בכותל ההיכל, אלא כל שלשת כתלי התא של כל תא ותא ג"כ נגרעו ונקטנו. והיינו שכל קומה עליונה של תאים נגרעה מכל ארבעת צדדיה, הן מצד ההיכל והן משלשת צדדיו של התא.

ב. אופן מידת התאים וכותל ההיכל

והתאים היו באופן זה. שכותל ההיכל למטה היה שש ומחצה. וכותל התא עצמו היה חמש ומחצה. ונמצא שהתא עצמו היה חמש אמות, כמ"ש במלכים 'היציע התחתונה חמש באמה רחבה', אולם התא האמצעי היה שש אמות רוחב, כי היה נגרע חצי אמה הן מכותל התא, והן מכותל ההיכל. וכמו כן בקומה השלישית היה התא רחב שבע, כי היה נגרע עוד חצי אמה מכותל ההיכל וחצי מכותל התא. כמ"ש 'כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה', והיינו שהמגרעות היו מכל הצדדים של התא, הן מצד ההיכל והן מצד כותל התא הנגדי וגם מלפניו ומאחוריו הכל היה בצורת מדרגות שמתרחבים חצי אמה מכל צד.

ג. רובד שש ורובד שבע

ומה שכתבה המשנה שהתחתונה חמש והרובד שש. היינו שהמידה של האורך של המגרעת בעצמה, והיינו מידת האורך של הכניסה, הן בכותל ההיכל והן בכותלי התא, היה שש. ואילו בקומה העליונה היה הרובד שבע כי נכנס עוד חצי אמה מכל צד וממילא ניתוסף אמה [היינו גם מלפניו ומאחוריו נכנס חצי אמה, וממילא היה אורך כל תא ותא שש ושבע]. והלשון 'רובד' מורה על הכניסה, דהיינו המגרעת עצמה, שהיא כעין מדרגה שעליה מונחים ראשי הקורות לגג. זו המגרעת עצמה נקראת 'רובד'. כמ"ש במשנה בתמיד בפ"א המתארת את בית המוקד שהיה מוקף רובדים, ושם הכוונה על כניסת המדרגות, וזה גם כוונת המשנה כאן באמרה רובד.

❖ היכל עולמים ❖

ד. פירוש המשנה כותל ההיכל שש

ומ"ש במשנה שכותל ההיכל הינו שש, היינו גם על הקומה התחתונה וגם על הקומה האמצעית, כי אף שבתחתונה היה כותל ההיכל שש וחצי, מכל מקום עדיין זה בכלל שש. ועל אף שכותל התא היה חמש וחצי, הרי זה בכלל חמש. ובוה ניהא שנקטה המשנה את מידות הכתלים בלשון הכוללת והנכונה גם על הקומה התחתונה וגם על הקומה האמצעית.

עוד אפשר לבאר, שהמשנה רצתה למנות אמות שלימות [כמו בשאר הבנין שנמנו אמות שלימות], ולכן לא מנתה לא בקומה התחתונה ולא בקומה העליונה, אלא רק בקומה האמצעית, משום ששם האמות שלימות.

עד כאן שיטת האי נמי נראה לר"י.

שיטת העוד פירש ר"י

א. ההבדל בין בית ראשון לבית שני. ישוב ענין המגרעות שבראשון והתא שש שבשני

ועוד מפרש ר"י, שיש הבדל בין הבית דשלמה לבין ביהמ"ק השני של מסכת מידות. דהיינו שמה שכתוב במלכים שהיציע התחתונה הוא חמש אמות, כך היה בבית ראשון. ואילו במשנה דמידות כתוב שהתא שש, דהיינו שבבית שני כבר למטה היה רחב שש. ונראה שבקומה האמצעית רחב שבע, ובקומה העליונה רחב שמונה.

ואילו בבית ראשון היה התא למטה חמש, ובקומה האמצעית שש, ובעליונה שבע. ואין תמיהה בדבר כי אנו רואים להדיא שבבית השלישי ישנו גם שינוי מבית שני, כמפורש בפסוק ביחזקאל שרוחב התא יהיה ארבע אמות. וכמו"כ יהיו רק ל"ג תאים ולא ל"ח. וממילא אין תימה לומר שהשני חלוק מהראשון בעובי כותל ההיכל.

ב. הטעם שהובא במשנה את הפסוק 'התחתונה חמש'

ולכאורה קשה מדוע הביאה המשנה את הפסוק 'התחתונה חמש והתיכונה שש וכו'" מבית ראשון. ונראה לתרץ דוהו רק כדי שנלמד משם גם לכאן לבית המקדש השני שגם כאן יש

❖ היכל עולמים ❖

מגרעות, וכל תא יותר רחב מהתא שתחתיו. אבל עצם מידות התאים הם שונים ורחבים יותר ממה שהיו בבית ראשון.

שיטת רבינו יצחק בר מרדכי

א. כותל ההיכל היה ברוחב אחיד והמגרעות הם בכותל התא

והריב"ם מפרש דוגמת הפירוש הראשון של הר"י, ורש"י, אלא בהיפוך. והוא, שכותל ההיכל היה אכן שש כל גבהו מלמטה עד למעלה, וכל השינויים היו על ידי שאבני כותל התא יצאו כלפי חוץ וכדלהלן, שהתא התחתון היה חמש, ואח"כ שש ואח"כ שבע, והיינו שלאחר קומת התאים הראשונה, הזיזו את האבן של כותל התא שעומדת מול קומת התאים האמצעית, כלפי חוץ אמה.

מבפנים נגרע ונפחת אמה, כדי להניח שם את ראשי הקורות עבור גגות התאים. וכנגדו בולט אמה לחוץ. כך היה כדי להניח את הגג לקומה הראשונה, ושוב פעם כדי להניח את הגג לקומה השנייה.

באופן שהעומד מבחוץ היה רואה כצורת מדרגות הפוכות כלומר מבפנים לבחוץ, כי כותל התא עבה רק חמש אמות. אלא שהכותל בקומה השנייה בולט אמה החוצה מעל הקומה התחתונה. וכמו"כ הכותל בקומה השלישית בולט ג"כ החוצה אמה, כך שבקושי היו האבנים עומדים. כי הם היו חלקם על האויר.

ובזה אנו מרויחים שמ"ש במשנה במידות שהכותל של ההיכל הינו שש, זה בכל גובה כותל ההיכל. ומה שכתוב במשנה 'כותל התא חמש' זה גם בכל הגובה, כי לעולם נשאר בעובי חמש אמה. כי גם אחרי המגרעות מתווסף אמה מבחוץ.

כל ענין המגרעות הוא רק בכותל התא. ההבדלים של האמות זה רק בתא, ועל זה אמרה המשנה התחתונה חמש והתיכונה שש, והעליונה שבע.

❖ היכל עולמים ❖

ב. רובד שש

ואילו מה שכתוב במשנה שיש רובד שש ורובד שבע, אף שגם כותל התא על אף שהתרחק אמה כלפי חוץ, מכל מקום הוא עצמו היה תמיד רק בעובי של חמשה, מבאר הריב"ם שכוונת רובד, הוא שורה. וכלשון המשנה ביומא 'על רובד הרביעי שבהיכל', דהיינו שורת אבנים.

כי כותל התאים בקומה השניה בולט אמה אחת כלפי חוץ, ובליטה זו שכלפי חוץ, אינה רק בקומה השניה, אלא היא מתחילה כבר בשורת האבנים העליונה של התא בקומה התחתונה. יוצא ששורה זו רחבה שש אמות. ועל שורה זו נאמר במשנה 'רובד שש'. ושורה זו, היא שורת אבנים ממש.

ג. רובד שבע

ריב"ם הניח יסוד, שמידות הכתלים הכתובות במשנה, הם כך בכל הגובה. ולכן ביאר 'כותל ההיכל שש', הכוונה בכל גובה הכותל, ואין בו מגרעות כלל. וביאור 'כותל התא חמש', שגם אחרי שנגרע והופחת מהכותל, עדיין נשאר כותל התא בעובי חמש אמות, בכל גבהו, מפני שבולט החוצה אמה.

והנה ריב"ם אמר ש'רובד שש' בקומה הראשונה, הוא שורת האבנים העליונה של כותל התא התחתון.

ולפי זה, צריך לבאר גם כאן ב'רובד שבע', שהוא שורת האבנים העליונה, של כותל התא האמצעי. שלשית ריב"ם שורת האבנים הזו, בולטת שתי אמות לצד חוץ, ובוה כדי שיהיה רובד שבע.

אמנם רק שורת האבנים הזו בלבד בולטת לחוץ שתי אמות, כדי שיהיה 'רובד שבע'. אבל אחר כך בהמשך הכותל כלפי מעלה, הכותל בולט רק אמה אחת ולא יותר, כדי שישאר עובי הכותל חמש אמה.

ד. טעם לצורת כותל התא ולרובד שש ורובד שבע

ועל מה הקושיא כאן מדוע צריך לזה, נראה לתרץ, שזה מסוד ה' ליראיו שהכותל הזה והרובדים צריכים להיות דווקא כך. ואע"פ שאין מבינים הטעם לזה, בודאי יש בוה סוד

❖ היכל עולמים ❖

מסודות התורה הקדושה שצריך להיות דוקא כך. וכתוב בפסוק 'הכל בכתב מיד ה'" (דברי הימים א' כח יט). ובגמרא (חולין פג:): איתא שבבית המקדש אסור לשנות אפילו בדבר הכי קטן.

שיטת רבינו יצחק הבחור

א. המגרעות ממזרח למערב

ושיטת ר"י הבחור הינה מחודשת לגמרי שבכותל ההיכל לא היו שום מדרגות וכניסות אלא היה כולו שש אמות רוחב. וכמו כן כותל התא החיצוני היה חמש לכל אורכו וגובהו. והמגרעות היו רק בכותלי התאים שבין תא לתא בכתלים הקטנים שהיו ברוחב התאים בין תא לתא. ושם הם היו בצורת מדרגות באופן שלמטה היה התא התחתון חמש, ואח"כ המגרעות כלומר הכניסה של חצי אמה מכל צד גרם שיהיו התאים האמצעיים שש, והעליונים שבע.

ב. רובד שש ורובד שבע

ומ"ש המשנה הרובד שש ושבע עולה על הקורות שהם בין התאים, כלומר התקרה.

לרגל הלימוד
בדף היומי

ספר היכל הקדש

צורת בית המקדש

בספר זה יוכל כל אחד ללמוד ולהבין את כל צורת בית המקדש השני, בקלות ובבהירות, באופן צח וברור, בפרטי פרטים, ואף את העניינים המורכבים ביותר, בביאור נפלא.

ניתן להשיג:

(972) 08-9741760

m414341434143@gmail.com

מעולה למגידי השיעורים בדף
היומי, ללומדי הדף היומי,
ולכל אוהבי תורתך.